

HET BRIEVEN-DOSSIER-1

Bij het Testament van De Stroeve zat een verzameling losse stukken. Ze worden hier volledig afgedrukt. Tevens rolde er een ring tussen de stukken weg. Het is de enige 17^e eeuwse ring die we hebben, en dan ook nog van de grond van de familie Calkoen. Ring en stukken brengen Cilie de Cosse, bijgenaamd 'Nevelhekse', en haar pleegvader De Stroeve dichter bij dan ooit.....

KERKESPRAAK

“De schulden van Beilen en Echtens-Hoogeveen doen door deze bekend maken, dat daar voor een week is overleden gevonden in de kerktoeren van Beilen, hangend aan een touw: Albert Jansen, alias Martin Balingre, alias De Stroeve. Dezelve is de dag erop begraven op de noordkant van de kerk aldaar.

Aangezien tegen hem gerechtelijk onderzoek was ingesteld, is in deze besloten dit alles te sluiten. Wie nog schulden tegen dezelve heeft uitstaan kan deze melden bij de schulde van Beilen, en zal vergoed worden na ratio wanneer het in erfpacht uitgegeven land van dezelve zal zijn verkocht. Beilen, 3 september 1706.”

BRIEF VAN DE STROEVE, AAN MEESTER VAN XANTEN

(Het begin van de brief is door vocht beschadigd en daardoor onleesbaar geworden.)

“.....en ik denk nog met goede gevoelens terug aan onze tochten door het veen, op zoek naar een teken van leven of dood van Cilie, in de week nadat ik onverwacht bij uw raam verscheen. Het enige wat ik nog van haar vond is een ring, die ik ontdekte in de laatste resten van mijn vernielde woning. En u maar denken dat ik dood was. U, die altijd zei dat hij niet bang was voor spoken, en die op die avond dat ik mijn neus tegen het glas drukte van schrik de kroes bier in de lucht gooide, terwijl uw handen ter hemel reikten, en een kreet in uw openstaande mond gesmoord werd door de beklemmende schrik in uw keel. Ja, mijn dood was bij kerkespraak bekend gemaakt, maar niet alles wat bij kerkespraak onder het volk komt, is even waar, dat blijkt maar weer. De schulde van Beilen speelde het spel mooi mee.

Als ‘verhangene’ was ik zogenaamd direct begraven onder de heg op de noordkant van de kerk, waar een stukje omgespitte aarde mijn groeve aan leek te wijzen. Iedereen was tevreden, want de vreselijke pleegvader was dood, dus ik kon ongestoord de eerste stappen doen op de weg van een nieuw leven. Zo losten de schulde en ik samen een hele moeilijke situatie op. De Etstoel zou nergens meer wat aan hoeven doen, niemand werd waar dan ook voor veroordeeld, er was zelfs geen onderzoek meer nodig en ik had onder een nieuwe naam een volledig nieuw leven. U heeft mij geholpen het oude af te ronden. Ik moest nog weer eens in de venen zoeken. We vonden niets. Maar we hoeven ons nu ook niet te verwijten dat we niet goed onze best hebben gedaan. Ik zal de rest van mijn leven verder moeten met de wetenschap dat Cilie mij ontglipt is, en daarmee haar leven ons ontglipt is, niet wetend wat er precies is gebeurd, en altijd twijfelend aan haar staat van leven of dood.

Beste meester van Xanten, ik ben u dankbaar dat u samen met mijn broer mijn spullen hebt verkocht, en alles wat echt waarde voor mij had is ondergebracht bij de rentmeester, waar het op zolder opgeslagen mocht worden. Veel van mijn goud heeft een veilige plaats gekregen ergens bij hem in de tuin, maar dat eten alleen u en ik. Hij zal er zelf nooit spitten, dat is zeker, dus mocht ik ooit terugkomen, wacht mij ook daar een goede oude dag. Maar eerst moet men mij vergeten. Een scheepskist met spullen waar ik

me erg aan heb gehecht, zoals mijn beide hoorns, tal van natuurlijke zaken uit de tijd dat ik nog op de plantage werkte, en enkele herinneringen aan mijn jaren in het Hollandsche Veld, dat is wat ik meeneem naar Afrika.

Ik heet nu in Amsterdam een koopman te zijn, die op reis gaat naar de oost. Schipper Jan Zandvoort van de Arion heeft mij een goede hut ter beschikking gesteld, al heb ik hem er natuurlijk even goed voor moeten betalen. De fluit ligt nu voor de rede van Texel. Morgen is ons vertrek naar de kust van Afrika. In Elmina zal ik aan wal gaan. Mijn vrienden wonen daar in het binnenland. Pieter met het ene Lelletje zal me een nieuw leven kunnen bieden. Het rijk van de Ashanti's zal de eerste jaren mijn thuis zijn. Ik zal regelmatig een bezoek brengen aan Elmina, want ik heb inmiddels zoveel handelscontacten opgedaan, dat ik flink wat spullen van daar naar Nederland kan laten verschepen. Mocht u ooit nog informatie krijgen over mijn pleegdochter Cilie, schrijf dan een brief naar de pastoor van Elmina. Laten we hopen dat die niet zo'n strosnijder is als die van Hoogeveen. Ik zal de pastoor van Elmina vragen mijn post te bewaren, zodat ik het daar af kan halen als ik in de stad ben. Hij zal ook andere brieven voor mij bewaren, die door mijn handelscontacten in Holland naar Elmina zijn gezonden.

*Het ga u goed meester van Xanten, leef wel, gedenk uw vriend,
Jansen 7 januari 1707."*

EEN BRIEF VAN DE 'NEVELHEKSE' AAN MEESTER VAN XANTEN

In 1994 werd in de Hoogeveensche Courant een brief van de Nevelhekse gepubliceerd. Het ging om een weergave van een getypt afschrift, van een oorspronkelijk aan meester Van Xanten gestuurde brief. Inmiddels is duidelijk dat de persoon die deze brief aanleverde met de tekst heeft gemanipuleerd, en met name de rol van De Stroeve aanpaste bij het negatieve beeld dat hij las in de novelle 'Nevelhekse'. Verder lijkt hij de rol van de familie Bentinck beter naar voren hebben willen laten komen dan in het origineel het geval was. Dit alles kan bewust zijn gebeurd, maar kan ook het gevolg zijn geweest van slecht te lezen delen in het origineel. Hoe dan ook, we kennen inmiddels de oorspronkelijke tekst.

Een eigentijds afschrift van de oorspronkelijke brief ligt achterin het Testament van de Stroeve. De oorspronkelijke brief was, volgens degene die het afschrift maakte, gevouwen van papier van dubbel folioformaat. Het stuk was zo in elkaar gevouwen dat het een zichzelf sluitende brief vormde, afgesloten met twee lakzegels, voorzien van familiewapen, en met sierlijke letters op de achterkant geschreven: 'Aan meester A. Van Xanten op 't Echtens Veene'. De brief was geschreven door de 'Hoogweledelgeboren Vrouwe Bentinck', in haar meisjesjaren bekend bij Van Xanten als Cilie de Cosse, bijgenaamd 'de Nevelhekse'. Cilie de Cosse had ooit verkering op het Hooge Veen, in het Hollandsche Veld, met jonker Allard Bentinck. Allard was

door zijn familie terug geroepen. Cilie kwijnde weg door liefdesverdriet. Op een nacht verdween ze. Het water van het schut bij de woning van Cilie stroomde met grote kracht door de opengezette sluisdeuren. Zo werd verteld. Een ieder ging ervan uit dat het kind zichzelf had verdrongen. Ze werd nooit weer gezien. Allard kwam uiteindelijk toch en zocht tevergeefs naar haar lichaam, zo werd verteld. Naar uit de brief blijkt, hebben de mensen steeds een verkeerd beeld voor ogen gehad. We lezen mee in de brief van Cilie de Cosse, oftewel Vrouwe Bentinck, aan Van Xanten, zoals deze in hedendaags Nederlands tot ons gekomen zou zijn:

“Weledele meester Van Xanten

Zelden zal een brief zo welgemeend begonnen zijn. U was één van de weinige edele mensen, die ik mij uit mijn verblijf op het Hoogeveen als edel en goedwillend kan herinneren. Door alles wat ik mee heb moeten maken, zijn de herinneringen uit die tijd ver weggestopt in mijn geest. Ik voel vooral de pijn, als ik daaraan denk, en ga dan het liefst op wat anders over. Het is een groot zwart gat in mijn verleden, dat ik gelukkig achter mij heb kunnen laten. U zult zich afvragen wie deze Vrouwe Bentinck is, die dit alles aan u voorlegt. U hebt mij gekend als Cilie, waarvan men zei dat ze een Nevelhekse was. U zult gedacht hebben dat ik dood was, zoals vrijwel allen dat denken. Maar ik leef en ik ben gelukkig met mijn Allard en mijn eerste kindje. Dat hebben we Arnoldus genoemd. U hebt mij toentertijd het leven gered. Nu ik zelf het leven mocht geven aan een kind, leek dit ons de beste manier om uitdrukking te geven aan de dankbaarheid, die we iedere keer weer in ons op voelen komen, als we aan U denken. Verder leek het Allard en mij het juiste moment om duidelijkheid te geven over mijn leven of dood. Maar houdt alles voor u, spreek er met niemand over, want hoe licht kan de zwarte waas uit mijn vorige bestaan niet een smet werpen op mijn huidige leven?

Die vreselijke dagen, de laatste dagen dat ik in het schuthuis in het Hollandsche Veld doorbracht, daarvan kan ik mij vrijwel niets meer herinneren. Wel weet ik dat er in een stormachtige nacht mijn naam werd genoemd, door een persoon die zich ophield bij de struiken en bomen rond het huis. Ik herkende onmiddellijk de stem van Allard. Voorzichtig sloop ik naar buiten, daarbij goed oplettend dat ik mijn pleegvader, de huishoudster en de honden niet wekte. Toen één van de honden mij alsnog opmerkte, kon ik hem gerust stellen en liep in weer en wind naar buiten. Allard sloot mij in zijn armen, kuste bij teder en vroeg mij met hem mee te gaan. Weg van dit verschrikkelijke oord, weg van mijn beschimpers, weg van de hoeve. Om mij niet ziek te laten worden, wikkelde Allard mij in de lakens, die hij meegenomen had om - als De Stroeve hem zou hebben gehoord - deze af te kunnen schrikken als geestverschijning. Hij had overal aan gedacht. Ik wilde nog terug in huis om mijn kleding op te halen. Hoe slecht moesten mensen wel niet van mij denken, als ik in mijn nachthemd met hem aangetroffen zou worden. Allard stond dit niet toe. We moesten weg, zo snel mogelijk.

We liepen naar de oever van het Riegmeer, waar hij mij in een roeibootje zette, bij een boer. Allard liep terstond naar het schut. Even later kwam hij terug, sprong in het bootje en begon samen met de boer uit alle macht te roeien en te bomen. Even leek een nieuw opgewekte stroom ons bootje in zijn macht te zullen krijgen. Wat verder van het schut verwijderd waren het enkel nog de golven en de wind, waar we tegen moesten vechten. Allard had het schut geopend en het water stortte zich met groot geweld uit over het lager liggende veld, ten noorden van de woning waar ik zovele jaren had gewoond, zo vertelde hij. Dit alles gebeurde volgens een vooropgezet plan, waarvan ik eerst later de achtergronden hoorde. De boer van Zuidwolde was door mijn Allard gevraagd een oogje in het zeil te houden, toen mijn Allard het Hooge Veën had verlaten. Nadat ik in Het Haagje bijna was gestenigd, reisde de boer met grote spoed naar het westen. Tegen de wil van zijn ouders in verliet Allard hun woning en bredde onderweg samen met de boer een plan uit. Ik hou het maar op 'de boer', want zijn naam heb ik nooit gehoord. Deze boer wou slechts op één voorwaarde meewerken aan de 'ontvoering', en dat was dat Allard ook wat moest doen aan die hoge waterstand van het Riegmeer. Zijn veenderijen verzopen bijna! Het openen van het schut paste goed in het plan. De mensen van Zuidwolde waren het veel te hoge water kwijt en de mensen van het Hooge Veën en uit het Hollandsche Veld zouden denken dat ik verdrongen was. Ja, ze zouden zelfs kunnen denken dat ik de hand aan mijzelf geslagen had.

Die laatste, vreselijke daad, stuitte mij verschrikkelijk tegen de borst. Moesten ze dát van mij denken? "Laat ze maar denken dat zij jou ertoe gedreven hebben, dan worden ze gestraft door hun eigen geweten, voor de daden waar een rechter niet aan toe gekomen is", zei Allard. Aan de zuidelijke oever van het Riegmeer gingen wij aan wal, en verstopten de punter in een rietkraag. We liepen in weer en wind naar een boerderij, waar een zwager van de ons helpende boer woonde. Daar werden mijn inmiddels doorweekte nachthemd en de lakens omgewisseld voor een droge, warme jurk van een boerendochter. Ik kroop even later rillend en met kleren aan in een bedstee, om weer warm te worden en om de nachtrust voort te zetten. Ik ben er nog een week in huis geweest, om uit te zieken. Vandaar ook dat mijn Allard zo snel op het Hooge Veën kon zijn, toen mijn verdwijnen en vermoedelijke dood bekend werd. Hij speelde zijn spel uitmuntend. Niemand die er ook maar één ogenblik bij stilstond dat ik ergens anders een nieuw leven was begonnen. Na afloop, toen mijn geest weer in staat was te beseffen wat er gebeurde, vertelde Allard mij in geuren en kleuren hoe iedereen reageerde op mijn verdwijnen. Dat mijn pleegvader, De Stroeve, zich in de gevangenis van het leven beroofde, was een schok voor ons beiden. Maar wat hadden wij kunnen doen? En had hij niet zoveel ellende geweten, en zoveel geleden, dat de dood ook een bevrijder kon zijn, in plaats van de beul die hij al jaren geleden had moeten ontmoeten?

Bekomen van de door de natte koude opgelopen koorts, reisde ik met Allard naar het zuiden, waar hij mij onderbracht in een voormalig en vrijwel

verlaten klooster, waar nog enkele voormalige nonnen woonden, die samen een boerderij op hadden gezet. Dit om mij tijdelijk de rust te geven, die ik zo hard nodig had, en om hemzelf de tijd te geven de bewijzen van mijn afstamming te vinden. De nonnen brachten mij dichterbij mijn Schepper dan ik mij ooit tevoren had gevoeld, al miste ik Allard in deze periode heel erg. Dit keer zou het echter maar voor kort zijn. Allard reisde stad en land af om contacten te leggen met verre familieleden van mij. Uiteindelijk keerde hij terug naar zijn ouderlijke woning, met de bewijzen van mijn adellijke afkomst en verklaringen van mensen die mijn ouders nog opgezocht hadden in Suriname. Dat betrof enkele kooplieden, die handel dreven op deze kolonie.

Bij zijn thuiskomst werd Allard ontvangen door diepbedroefde ouders. Voor zijn dood had mijn pleegvader een brief aan Allards ouders gezonden, met daarbij een handschrift, waarin hij zijn leven opbiechtte, alles over mijn achtergrond vertelde, en mijn vermissing meldde. Allards ouders hadden ingezien dat ze verkeerd hadden gehandeld, door hun zoon bij mij weg te roepen. Ze dachten dat het nu allemaal te laat was. Hoe groot was hun verrassing toen ze hoorden dat ik veilig en wel in het oude klooster zat. U zult begrijpen dat ik al snel naar Den Haag werd gehaald, om ontvangen te worden door mijn toekomstige schoonouders. Niets stond ons huwelijk meer in de weg. Wel vonden Allards ouders dat het goed zou zijn dat we nog even geduld hadden. Door mijn jarenlange verblijf in het Hollandsche Veld was van mijn adellijke opvoeding niet veel meer overgebleven. Twee jaar lang leerde mijn schoonmoeder mij alles wat ik weten moest om een goede adellijke dame te kunnen worden.

In die tijd maakte Allard enkele verre reizen, om na te denken over wat hij voor werk zou willen doen. Uiteindelijk werd hem een aanbod gedaan door de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Allard kon heelmeester worden in hun dienst, waarbij hij tijd zou kunnen vrijmaken om onderzoek te doen naar de planten- en dierenwereld van Oost-Indië. Tussentijds waren wij getrouwd en schonk de Heere ons een eerste kindje. Als ik op krachten gekomen ben, zullen wij samen scheep gaan. Mocht u, meester van Xanten, ook interesse hebben bij een goede baan in de Oost, laat dat ons dan weten. Er is in Batavia nog een goede schoolmeester nodig. Wij zullen graag al onze invloed aanwenden om u mee te kunnen nemen naar onze toekomstige woonplaats. Wij hebben van de boer uit Zuidwolde begrepen dat u eigenlijk wel weg wilt van dat Hooge Veen, waar mensen zoals U niet begrepen worden. Laat het ons zo spoedig mogelijk weten, als wij wat voor U kunnen doen. (Was getekend): Uw dankbare Cilie, Vrouwe Bentinck.”

In het voorgaande lezen we dat het Testament van De Stroeve, het handgeschreven document waaruit het leven van Jansen en Cilie duidelijk wordt, en dat hiervoor gepubliceerd is, met een begeleidende brief bij de ouders van Allard is gekomen. Of die brief ook van Jansen is geweest, of dat de schulde van Beilen hier een hand in heeft gehad, is niet meer na te gaan. Later is dit Testament van De Stroeve dus weer naar Hoogeveen gekomen.

Hoe dan ook, het had zijn werk gedaan in de familie Bentinck. En zo vertrokken in het voorjaar van 1710 Allard, Cilie en hun zoontje, en het gezin Van Xanten naar Batavia.

Hoe het Allard en Cilie vergaan is, is nog onbekend. In de genealogieën van de familie Bentinck is niets over hen opgetekend. Dit wijst erop dat ze niet weer zijn terug gekeerd naar Nederland. Als er ook maar één nazaat van hen later in de Nederlandse archieven was opgedoken, dan was dit de genealogen opgevallen, en was hun familietak geregistreerd. Of hebben ze uiteindelijk een andere naam aangenomen? Misschien dat een uitgebreid onderzoek in de archieven van de VOC nog eens duidelijkheid zal geven. Maar is er ooit één zekerheid geweest, die geen nieuwe onzekerheden opleverde, of was er ooit één antwoord, die geen nieuwe vragen opriep? De tijd zal het leren. Of niet.

Van een meester Van Xanten bleek later geen spoor meer terug te vinden in de Hoogeveense archieven. Op zich niet verwonderlijk want alleen van de door het kerspel ingestelde school is het één en ander bewaard gebleven. Van de bijscholen, zoals die in het Zuidwolder Rot en die te Noord en in het Hollandsche Veld is vrijwel niets meer voor handen. Meester Van Xanten is dus vertrokken naar Batavia, maar hij heeft Jansen nog wel bericht gestuurd van het leven en welzijn van Cilie de Cosse, zijn pleegdochter. We lezen het in de volgende brief.